૭૮૬ હુવલકુલ યામુઈન

(અનજુમન તરક્કીએ ઇસલામ સીરીઝ ના. ૪)

રફીકુસ સિયામ.

ઉર્દુ ઝબાન અવર ગુજરાતી હરફોમેં લિખનેવાલે

નિઝામુદ્દીન એ. કુરેશી.

પાંચપટી અહમદાબાદ.

શાયે કરનેવાલે

અરાકીને અનજુમન તરક્કીએ ઇસલામ

કડીયાકુઈ અહમદાબાદ

પહેલી બાર કોપી. ૪૦૦૦

સને ૧૩૪૩ હિજરી Regd. no. 178 સને ૧૯૨૫ ઇસ્વી.

બિલા કીમત

(યે રિસાલા મરહૂમ ખા. સા. જાન મોહમ્મદ સાહબકી રુહકો સવાબ પહોંચાને કી ખાતર વક્ફ કિયા ગયા હય.)

શ્રી પાનકોરના નાકે આવેલા મનહર પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં

“ મોતીલાલ ગણપરામે છાપ્યું. ”

ગુઝારિશ. ગુજરાતી કૉપીરાઈટ્સ

અલહમ્દો લિલ્લાહ ! બહોત કમ ઝમાને મેં ઈસ અનજુમન ને ખુદા કે ફઝલો કરમસે હસ્બે ઝેલ રિસાલેજાત મુસલમાનોંકી ખિદમત મેં મુફ્ત પેશ કિયે.

તાકીદે નમાઝ. ૩૦૦૦ પહેલીબાર
તાકીદે નમાઝ ૮૦૦૦ દુબારા
નમાઝ મુસલિમ ૨૦૦૦ પહેલીબાર
ખુદાઈ ઈનકમટેક્ષ ૬૦૦૦ ,,

રમઝાન શરીફકે મોકે પર રોઝો કે મસાયલ કે મુતઅલ્લીક યે રિસાલા તૈયાર થા લેકિન અનજુમન કી માલી હાલત દેખતે હુવે ઉસકા શાયે હોના મુશકિલ નઝર આ ગયા થા. ખુદા કા શુક્ર હય કે ઉસને ગયબસે ૪૦૦૦ કાપીકા બનતિઝામ કર દિયા. અવર આજ યે રિસાલા શાયે હો રહા હય.

અનજુમનકો અન્દર ઉમ્દગી નઝરસે યે રિસાલા ગુઝરે ઉસકો હમારે શહેર કે મશહુરો મારૂફ ઈસલામી વકીલ જનાબ શેખ મોહમ્મદ નઝીર સાહબ કા અહસાન માનના ચાહીયે કે આપને હમારી ગુઝારિશ પર ઈસ રિસાલેકી ચાર હઝાર કાપી છપવા કર અપને મરહુમો મગફુર વાલિદ જનાબ ખાન સાહબ જાન મોહમ્મદ સાહબકે નામસે નઝ્ર ફરમાઈ. જો હઝરાત ઈસ રિસાલેકો પઢે વો મરહુમ કે હકમેં દુઆએ ખયર કરેં.

ઈસી તરાહ દીગર હઝરાત ભી અનજુમન કી ઈમદાદ પર આમાદા હો જાયેં તો વો બહોત જલ્દ જલ્દ આયન્દે મુફીદ મસાયલ શાયે કરનેકી કોશિશ કરેગી.

નિઝામુદ્દીન કુરેશી.

૭૮૬

રફીકુસ્સયામ

યા

રોઝેકી હકીકત

શામકા વકત હય. નીલગું આસમાન પર અબ્રકે ફટે ફટે ટુકડે ફયલે હુએ હંય. હવા તેઝ ચલ રહી હય. ઉસકે ઝોંકે અબ્રકે ટુકડોંકો ઇધર ઉધર હટા લે જાતે હંય. વકત બિલકુલ આખિર હો ગયા હય. બચ્ચે અ૦ર જવાન અ૦ર છોટે બડે આમ મુસલમાન જા બજા ખુલે મયદાનોં, મસજીદોં અ૦ર કોઠોં પર મગરેબકી તરફ આંખ લગાયે હુએ બડે ગોરસે દેખ રહે હંય. મજમએ કે સોકુતકો એક મેહમુદ નામી બચ્ચેને જીસકી ઉમર તખમીનન સાત બરસકી હોગી ઇસ તરાહ અપને વાલિદસે મુખાતિબ હોકર ઇસ તરાહ તોડા.

“ અબ્બા કયા દેખ રહે હો ? ”

“ બેટા ! ચાંદ દેખ રહે હેં. ”

"ચાંદ દેખકર કયા કરોગે?"

"ચાંદ દેખકર રોઝા રખીંગે. ઈસ ચાંદસે રોઝોંકા મહીના શુરૂ હોગા. ઇસ લિયે સબ દેખતે હૈં."

"કયા બિલા ચાંદ દેખે રોઝા નહીં રખ સકતે?"

"હાં, અગર આસમાન પર ગુબાર હો તો એક મર્દ યા અવરત મુસલમાનકી ગવાહી દેનેસે અવર અગર મતલા સાફ હો તો બોહોતસે આદમીયોંકી શહાદત મિલનેસે અવર અગર શુબ્હા હો તો શઅબાનકે ૩૦ દિન પુરે કરનેસે રોઝા રખ સકતે હૈંય." યે સુનકર મેહમુદને આસમાનકી તરફ દેખકર કહાઃ—

"લો, વોહ ચાંદ નઝર આ રહા હૈય." મેહમુદ યે કેહ રહા થા કે મેહેલ્લે કે લડકોં કી "ચાંદ હો ગયા" "ચાંદ હો ગયા" કી આવાઝેં આની શુરૂ હુઈ. મેહમુદ કે અબ્બા અહમદને ચાંદ દેખકર દુઆ માંગી અવર મગરિબકી નમાઝ અદા કરકે મકાન કે નીચેકે હિસ્સે મેં આયે તો મેહમુદને કહાઃ—"કલ હમભી રોઝા રખીંગે." યે સુનકર અહમદ ખુશ હોકર બોલેઃ—

"શાબાશ બેટા! તુમારી હિમ્મત પર; ઝુરૂર રોઝા રખો. મગર તુમ જાનતે હો કે રોઝા કિસ તરાહ રખતે હૈંય?"

" હાં, દાદી અમ્માને મુઝકો બતાયા તો જુરૂર થા મગર મેં આપકી ઝબાને મુબારક સે સુન્ના ચાહતા હું "

" અચ્છા તો લો સુનો " અહમદને કહાઃ– " તર્ક કરના ખાને અવ્ર પીનેકા સુબેહ સાદિકસે ગુરૂબે આફ્તાબ તક. બ નીયયતે રોઝા. ઉસકો શરેઅ શરીફ્મેં રોઝા કેહતે હૈંચ. ક્યા તુમ સુબેહસે શામ તક ભુક અવ્ર પ્યાસકી બરદાશ્ત કર સકતે હો ? "

" હાં, જનાબ ! હિમ્મત તો કરતા હું કે કુચ્છ ન ખાઉંગા અવ્ર ન પીયુંગા, રોઝા રખુંગા. "

યે બાતેં હો રહી થીં કે ઇતનેમેં મેહમુદકી દાદી અંમા આ ગઇં ઉનકો દેખકર ફવરન મેહમુદ ચિલ્લા ઉટ્ઠાઃ– " દાદી અંમા ! કલ હમભી રોઝા રખીંગે. "

" બેટા ! યે પહાડસા દિન કયોં કર કટેગા. ફુલસા ચહેરા કુમલા જાયગા. અવ્ર નન્હાસા કલેજા ભુક કી બરદાશ્ત ન કર સકેગા. " ઇતનેમેં મેહમુદકી વાલિદા ભી આ ગઇ. મેહમુદકે રોઝેકી હકીકત સુનકર બોલ ઉટ્ઠીં:—

" ના બેટા ! તુમસે દિન ભર ભુકા પ્યાસા કયોં કર રહા જાયગા. " ઇતનેમેં મેહમુદકો સંભાલને વાલી

મામા આઇ અઔર મેહમુદકે રોઝેકી હકીકત સુનકર ચિલ્લા ઉટઠીઃ—

"વાહ ! મેં અપને બચ્ચેકો રોઝા નહીં રખને દુંગી. લો અભીતો અચ્છી તરેહ તાકત ભી નહીં આઇ. અભીતો ખેરીયત સે નહાયે હુવે અઠવાડા ભી નહીં હુવા."

મેહમુદ ચારોં તરફ કે ઇનકારસે રંજીદા અઔર આબદીદા હોને લગા. તો અહમદને કહાઃ– "અચ્છા અપને દાદા જાનસે તો પુછલો." ઇસ ફિકરેસે મેહ-મુદકો કુચ્છ તસકીન હુઇ અઔર ઝામંદ હો ગયા અઔર સારા કાફલા મિલે હુવે દુસરે મકાનકી તરફ ચલા. જહાં મેહમુદકે દાદા રેહતે થે. દાદા કે પાસ જા કર મેહમુદને કહાઃ—

"દાદાજાન ! આજ અભી અભી રોઝોંકા ચાંદ દેખા ગયા. કલ સબ રોઝા રખીંગે ઇસ લિયે મેંભી રખના ચાહતા હું. લેકિન યે સબ મના કરતે હંય." યે સુનકર મેહમુદકે દાદાને કહાઃ—

"બેટા ! મરહબા તુમારી હિમ્મત પર. યે સબ લોગ મોહબ્બત કે જોશસે મના કરતે હંય. અઔર તુમ પર અભી રોઝે ફરઝ ભી નહીં હેં. સારા મહીના

પટા હય જબ જી ચાહે રખ લેના. અવ્ર સુનો તુમારા રોઝા આસાન થોડા હી હય. તુમારે રોઝે કે લિયે બડે બડે સામાન હોંગે. જીસ રોઝ તુમ રોઝા રખોગે તુમારે હમજોલી, હમ મકતબ અવ્ર અઝીઝો અકારબ વ હમસાયા સબ બુલવાયે જાઇંગે. ઉમદા ઉમદા ખાને, બોહોત તરહેકી અફતારી બનવાઈ જાયેગી, મસજીદોંમે ભેજી જાયેગી. તુમારે રોઝેકી વજેહસે યે કુચ્છ સામાન કરના હોગા. તુમ ફિર કિસી રોઝ રોઝા રખ લેના" યે રામ કહાની સુનકર મેહમુદ બોહોત ખુશ હુવા કે ઈસ ધુમ ધામસે હમ રોઝા રખીંગે. થોડીસી મિઠાઇ જો દાદાને દી ખાતે હુએ ખુશ ખુશ ચલા આયા.

મેહમુદકી તબીયત કુદરતી તવર પર ઈલ્મે દીન કી તરફ રાગિબ અવ્ર તેહકીક તલબ વાકે હુઇથી. ખાને વગયરાસે ફારિગ હોકર દાદા કે પાસ આ મવ-જુદ હુવા અવ્ર બોલાઃ-

"શામકો આપને ફરમાયા થા કે અભી તુમ પર રોઝા ફરઝ નહીં. અચ્છા બતાઇયે કે મુઝપર ફરઝ નહીં તો કિન પર ફરઝ હય." યે સુનકર દાદાને કહાઃ—

"મુસલમાન ઉમ્મતે મુહમ્મદીયા પર, જો મજ-

નુન અઓર"ના બાલિગ ન હોં રોઝા ફરઝ હય અઓર ફરઝકા ઇનકાર કરનેવાલા; કાફર હય.".

"રોઝેકી નીયત કબ અઓર કિસ તરાહ કરના ચાહીયે" મેહમુદને પુછાતો દાદાને જવાબ દીઆઃ—

"રોઝએ રમઝાનકી નીયત રાતસે લેકર દો પેહેરસે પહેલે તક કર લે કે આજ રખુંગા. ઝબાનસે કેહેના ઝુરૂરી નહીં હય. દિલસે ઇરાદા કરલે મગર રોઝએ કઝા અઓર કફ્ફારેકી નીયત રાતસે કરના ઝુરૂર હય."
યે સુનકર મહેમુદને ફિર સવાલ કિયાઃ—

"કયા રમઝાન શરીફકે રોઝોંકે અલાવા અઓર ભી રોઝે હંય ?"

"રોઝેકી દો કિસમેં હંય. ફરઝ અઓર નિફલ. ફિર ઉનમેંસે હરેકકી તીન કિસ્મેં હંય. જો કુલ મિલાકે છે હોતી હંય. ૧, રોઝએ રમઝાન શરીફ. ૨, રોઝએ કઝા. ૩, રોઝએ કફ્ફારા. યે તીન કિસમકે રોઝે ફરઝ હંય. ૪, રોઝએ નઝરે મોઅઇયન. ૫, રોઝએ નઝરે ગેર મોઅઇયન ૬, રોઝએ નિફલ. યે તીન કિસમકે રોઝે નિફલ હંય. અઓર જો નઝરકા રોઝા મુકરર કર લિયા જાતા હય વોભી ફરઝ હો જાતા હય અઓર બાઝ રોઝે ખાસ નિફલી રોઝે કહેલાતે હંય."

" રોઝે નિફ્લ વ કઝા વગયરા જીસ રોઝ ચાહેં રખ લેં યા ઉનકે વાસ્તેભી કોઈ ખાસ દિન મુકરર હય ? "

" ઈદ, બકરા ઈદ, અવ્ર બકરા ઈદસે તીન દિન બાદ તક રોઝા રખના હરામ હય, બાકી જબ ચાહેં રોઝા રખેં. લેકિન રમઝાન કે મહીને મેં અગર નિફ્લ કે રોઝેકી નીયત કરે તબ ભી રમઝાનકા રોઝા હોગા નિફ્લ ન હોગા. ગરઝ પાંચ દિન રોઝે ન રખે. ઈદુલ ફિતર અવ્ર ચાર દિન ઈદુદ દોહા કે. "

" દાદા જાન ! આપને અભી ફરમાયા થાકે બાઝ રોઝે ખાસ નિફ્લી રોઝે કહેલાતે હંય વો કોન કોનસે હંય ? "

" છોટી ઈદકે બઅદકે છે દિન. બડી ઈદકે મહીને મેં ૧૩ સે ૧૫ તક યે અઈયામે બયઝ ભી કહેલાતે હંય. ફિર મોહરરમકે દસ દિન જુમ્આ, હઝારા. "

" હઝારા કયા હે ? ફુલ હય યા મોતી ? "

" શઅબરાતકી પંદરવીં કો જો રોઝા રખા જાતા હય વો હઝારા રોઝા કેહલાતા હય. "

" જબહી ઉસ દિન જબ હમ આતશબાઝી ચલા

રહેથે અ૦ર સબ હલવા માંડે ખાતે થે. મામા કેહતી થી કલ મેં હઝારા રોઝા રખુંગી."

"બસ વોહી."

"અબ યે ફરમાઇયે કે રમઝાન શરીફ કે રોઝે કબસે ફર્ઝ હુએ?" મહેમુદકે ઇસ સવાલસે ઉસ્કે દાદા કો બે ઇંનતિહા ખુશી હુઇ ઇસલિયે ઉસ્કે હકમેં દુઆ કરતે હુવે દાદાને કહા:—

"મેહમુદ! ખુદા તુમ્હારી ઉમ્રમેં બરકત દે. તુમ બડે ઝહીન માલુમ હોતે હો. અગ્ર તુમકો શવક હય કે દીનકી બાતેં સીખો. લો ગોરસે સુનો. ફતેહ મક્કાકે કોઇ તીન બરસ અ૦ર શુરૂ ઇસ્લામસે પંદરા બરસ બઅદ રમઝાન શરીફકે રોઝે ફરઝ હુએ. યે મહીના બોહોત મુબારક અ૦ર બા બરકત હય." યે સુનકર મેહમુદને થોડી દેર તક ગોર કરને કે બઅદ કહા:—

"દાદાજાન! આપકે ઇસ ફરમાનેસે મેરે દિલમેં એક અ૦ર સવાલ પયદા હોતા હય કે ઇસ મહીનેકી બરકતેં કોન કોનસી હંય?"

"યે મહીના અયસા બા બરકત હય કે અગર ઇસ્કી પુરી ફઝીલત બયાન કી જાવે તો એક કિતાબ તૈયાર હો. મુખતિસર તુમકો બતલાતા હું ઉસકો

યાદ રખના. ફિર કિસી વકત તુમ્હારા ઈમતિહાન લિયા જાયગા. સુનો

(૧) કુરઆને મજીદ ઇસ મહીને મેં નાઝિલ હુવા યે સબસે બડી ફઝીલત હય અઉર અલાવા ઇસકે અઉર બોહોત ફઝીલતેં હંય ગિન્તે જાવ.

(૨) યકુમ રમઝાન શરીફ કો હઝરત ઈબ્રાહીમ અલ૦પર સહીફા નાઝિલ હુવા.

(૩) છે તારીખ કો હઝરત મુસા અલ૦પર તવરેત નાઝિલ હુઇ.

(૪) સતરા તારીખ કો હઝરત ઇસા અલ૦પર ઇનજીલ નાઝિલ હુઈ,

(૫) ચઉદા તારીખ કો તમામ કુરઆન શરીફ અવ્વલ આસમાન પર ઉતરકર બ કદરે મુનાસબ તેવીસ બરસમેં હમારે નબી સલ૦ પર નાઝીલ હુવા.

(૬) હઝરત રસુલે અકરમ સલ૦ને ફરમાયા કેઃ– "જો શખ્સ રમઝાન શરીફ કે રોઝે અવ્વલસે આખિર તક રખે વો સગીરા ગુનાહોંસે અયસા પાક હુવા ગોયા અભી અપની માંકે પેટસે પયદા હુવા."

(૭) મુસા અલ૦કી મુનાજાત પર ખુદાએ તઆલાકા ઇરશાદ હુવા કે અય મુસા રમઝાન કે મહીને

કી ફઝીલત ઉમ્મતે મુહમ્મદીયા પર તમામ મહીનોંસે અયસી હય જયસી મેરી ફઝીલત તમામ બંદોં પર.

(૮) હઝરત રસુલે ખુદા સલ૦ને ફરમાયા કેઃ-- "નેક કામકા સવાબ અલ્લાહ તઆલા દેહ ચંદસે સાતસો ગુને તક અતા ફરમાતા હય. મગર રોઝે કે બારેમેં ખુદા ફરમાતા હય કે વો મુઝસે તાઅલ્લુક રખતા હય અ૦ર મેં ભી જઝાએ રોઝા હું. યઅને મેરા દીદાર હોગા." અ૦ર સુનો.

(૯) હદીસ શરીફ મેં વારિદ હય કેઃ--"રોઝા દાર કે મુંહકી બુ અલ્લાહ તઆલા કો મુશ્કો અઅફરાનકી ખુશબુસે ઝિયાદા પસંદ હય."

(૧૦) આં હઝરત સ૦૦ને ફરમાયા હય કે :- "જબ રમઝાનકા મહીના આતા હય તો બેહેશ્તકે દરવાઝે ખોલ દિયે જાતે હંય. અ૦ર દોઝખ કે દરવાઝે બંદ કિયે જાતે હંય. અ૦ર બડે બડે શયાતીન મુકઈયદ કિયે જાતે હંય."

(૧૧) રમઝાન શરીફકે રોઝ દારોંકી હુરેં તમન્ના કરતી હંય.

(૧૨) ઇસ મહીને કા એક દિરમકા સદકા અ૦ર મહીને કે હઝાર દિરમકે સદકેકે બરાબર હય.

૧૨૧૮૩

(૧૩) ઇસ મહીનેમેં જુમેકી ઇબાદત અઔર કલામે મજીદકી તિલાવત હઝાર સાલકી ઇબાદતસે ઝિયાદા સવાબ રખતી હય.

(૧૪) ઇસ મહીને મેં જો શખ્સ રોઝા અપને અહલો અયાલકે સાથ ઇફ્તાર કરે ઉસકો મક્કા મુઅઝઝમા મદીના મુનવ્વરા અઔર બયતુલ મુકદદસકે રોઝેદારકે બરાબર સવાબ મિલેગા.

(૧૫) ઇસ મેં શબેકદર ભી હય, અઔર ઉસ રાતકો દુઆ મકબુલ હોતી હય.

હન્નોઝ યે ફિકરા તમામ ન હોને પાયા થા કે મેહમુદકે અબ્બાને અપને વાલિદસે આકર અર્ઝ કિયા કે :-" જમાઅત તૈયાર હય. આજ તરાવીહ ભી આપકો પઢાની હોગી."

મહેમુદકે દાદા ખુદાકે ફઝલસે પુરે આલિમ અઔર હાફિઝે કુરઆન, ઉમદા કારી, મોહલ્લા કયા બલકે શહેરમેં યકતા થે. ઉમ્રમેં કરીબ પચાસ પચપન સાલકે થે લેકીન નિહાયત સુર્ખો સુફેદ અઔર ચહેરેસે ચાલીસ સાલસે ઝિયાદા નહીં મઅલુમ હોતે થે. તમામ શહેર ઉનકો બડી કદરો મનઝિલતકી નિગાહસે દેખતા થા.

અઉર સબ ઈઝઝત કરતેથે. ચલને કો તૈયાર હો ગયે તો મેહમુદ બોલ ઉઠઠા :-

"દાદા જાન! અમ્માને અભી આપસે કહા કે તરાવીહ આપકો પઢાના હોગી તો તરાવીહ કિસકો કહેતે હંય?"

"તરાવીહ કે મઅને હંય આરામ લેના ચુંકે ઈસ નમાઝ મેં હર ચ્હાર રકઅતકે બઅદ કુચ્છ આરામ લિયા જાતા હય ઈસ લિયે યે નામ હુવા. રમઝાનુ શરીફકે મહીને મેં હરશબ બઅદ નમાઝે ઈશા અઉર કબ્લ અઝ નમાઝે વિતર બીસ રકઅત દસ સલામસે મસજીદમેં બા જમાઅત અદા કરના સુન્નતે મોઅકકિદા હય. રમઝાન શરીફ કા ચાંદ દેખકર તરાવીહ શુરૂ કરે અઉર શબ્વાલકા ચાંદ દેખ કર છોડ દે." યે સુનકર મેહમુદને થોડા સા ગોર કરને કે બઅદ પુછા:-

"તરાવીહ કી નીયત કિસ તરાહ કરતે હંય? અઉર ઈસમે કયા ખુસુસીયત હય?"

"નીયત યે હય, " **ઉસલ્લી રકઅતી સલાતન સુન્નતુલ તરાવીહે લિલ્લાહે તઆલા, મુત વજ જહન ઇલા જિહતિલ કઅ બતિશ શરીફતા અલ્લાહો અકબર**" (તરજુમા) "નમાઝ

પઢતા હું મેં દો રકઅત સુન્નત તરાવીહકી ખુદા તઆલા કે વાસ્તે મુતવજ્જાહ હોકર કઅબે શરીફકી તરફ અલ્લાહો અકબર" ઇસકે બાદ સુબ્હાન કલ્લાહુમ્મા પઢે અઔર મુકતદી ખામોશ: ઇમામકી કિરાઅત કો સુને અઔર મિસ્લ અઔર નમાઝોં કે પઢે. જબ ચાર રકઅત પઢ ચુકે તો યે તસબીહ તીન બાર પઢે અઔર યેહી ખુસુસીયત હય." સુબ્હાના ઝિલ મુલ્કે વલ મ-લ-કુતે, સુબહાના ઝિલ ઇઝઝતે વલ અઝમતે વલ હય બતે વલ કુદરતે વલ કિબરિયાએ વલ જબરૂતે સુબહાનલ મલેકિલ હયઇલ લઝી લા યનામો વલા યમુતો સુબ્બુહુન કુદ્દુસુનરબ્બના વ રબ્બુલ મલાએ કતે વર રૂહ (તરજુમા:— પાકી સે યાદ કરતા હું મંય અલ્લાહ સાહબે મુલ્ક અઔર સાહબે બાદશાહત કો, પાકીસે યાદ કરતા હું મંય સાહબે ગલબા અઔર સાહબે હયબત અઔર સાહબે કુદરત અઔર બડાઇ વાલે સાહબે બરતરી અઔર સાહબે કબરકો પાકીસે યાદ કરતા હું મેં બાદશાહકો અયસા કે ઝિંદા હય હમેશા ન સોતા હય અઔર ન મરતા હય કભી બડા પાક હય, બહોત પાકીઝા હય મઅબુદ હમારા અઔર મઅબુદ ફિરશ્તોં અઔર રૂહકા) ઇસી તરાહ જબ

બીસ રકઅત ખતમ કર ચુકે તો બકદરે ચાર રકઅત કયામ કરે અગર તીન વિતર બા જમાઅત પઢે."
યે સુનકર મહમુદને કુચ્છ ગોર કરનેકે બઅદ કહાઃ-

"રોઝાના વિતર તો હમ પઢતે હુંય. આજ આપ બા જમાઅત વિતર પઢનેકો કેહતે હુંય. દાદાજાન કહીં ભુલતો નહીં ગયે?"

"હાં બેટા! શાબાશ ખુબ એઅતિરાઝ જમાયા. મેં ભુલા નહીં. રમઝાન શરીફ મેં વિતર ભી જમાઅતસે પઢતે હુંય અગર કભી જાયઝ નહીં. અગર હર નમાઝ નિફલ સિવાય તરાવીહ કી જમાઅત મકરૂહ હય. અગર યે વિતર ભી કિરાઅતસે બ આવાઝ બલંદ પઢે જાતે હુંય."

"અગર દુઆએ કુનુત ભી ઝોરસે પઢે?"

"નહીં બેટા! દુઆએ કુનુત ઈમામ અગર મુકતદી સબ આહિસ્તા પઢતે હુંય."

"દાદાજાન! અગર જો દુઆએ કુનુતકો મેં ન દરિયાફત કરતા કે કયસે પઢતે હય?"

"હમ ખુદ બતા દેતે. તુમારી તેઝીએ તબાઅકો દેખતે થે કે આયા તુમ ભી કુછ ઇન બાતોંપર ગોર કરતે હો યા નહીં?"

"ક્યા હમારે નબીએ કરીમ સલ૦ને હમેશા તરાવીહ પઢી હય ?"

"રસુલે ખુદા સલ૦ને નમાઝે તરાવીહકો પઢા હય અઔર સહાબએ કિબારકો વાસ્તે પઢનેકે ખતોર રગબતકે ઈરશાદ ફરમાયા. ફિર હઝરતને ચંદ બાર નમાઝે તરાવીહકો છોડ દિયા અઔર ફરમાયા કે અગર મેં હર રોઝ પઢું તો ડરતા હું કે તુમપર ફર્ઝ ન હો જાય. અલબત્તા હઝરત ઉમર રદી૦ કે ઝમાનેમેં હર શબ ઈશાએ રમઝાન અદા કરનેકે બઅદ નમાઝે તરાવીહ પઢી ગઈ હય એક હી જમાઅત કે સાથ. અઔર યે ફરમાયા કરતે થે કે યે કંયા અચ્છા તરીકા હય"

ઇતના કેહતે હુએ દાદા અપને પોતે કે સાથ મસજીદમેં ગયે. ચુંકે પહેલા રોઝાથા, લોગોંકા કિસી કદર ઈનતિઝાર કિયા ગયા અઔર ફિર ફરઝ શુરૂ હો ગયે. હાફિઝ સાહબને કિરાઅત અચ્છી લેહને દાઊદીસે અદાકી કે દિલ બે ઇખતિયાર હો ગયે. ફરઝકે ખતમ પર સુન્નત અઔર ફિર તરાવીહ શુરૂ હુઇ બિચારે મહમુદને ચાર રકઅત તરાવીહ તો બડે શોકસે અદા કી. જબ તરાવીહ પઢને કો બયઠે તો નીંદસે માતે હોકર સો ગયે. નમાઝસે ફારગ હોકર દાદા મેહમુદ

કો ગોદમેં લેકર મકાન પર પહોંચે અૌર પલંગ પર લિટાયાતો આપ બેદાર હોકર કેહને લગે:– " દાદાજાન ! અભી તો ચાર હી રકઅત હુઇ હંય કયા અૌર ન પઢોગે ?" ઈસ બોલે પનકી ગુફતગુ પર સબ હંસને લગે. ઇસ કેહ કહે સે મેહમુદ બિલકુલ ઉઠ બયઠા અૌર દરિયાફ્ત કરને લગા:–

" કયા દાદાજાન ! આપ સબ નમાઝ ખતમ કર ચુકે ?"

" હાં, બેટા ! પઢ ચુકે "

" અૌર મેંને ભી સબ પઢલીં. "

" તુમતો ચાર રકઅત તરાવીહ પઢ કર સો રહે થે."

" નહીં જી, મેંને ભી સબ પઢી હંય. "

" હાં, ભાઇ તુમને જીસ કદર પઢ લીં તુમારે લિયે ઉસી કદર કાફી હંય." ઈસકે બાદ મેહમુદને પુછા તો દાદાને જવાબ દિયા.

" અબ સેહ[illegible] કબ ખાવગે ?"

" સેહેર કે [illegible]કત "

." અકેલે [illegible]કેલે ન ખા લેના મુઝકો ભી ઉઠાના. "

" અચ્છા. " દાદા કે ઇસ જવાબ કો મેહમુદને અચ્છી તરાહ ભી ન સુના કે ગુનુદગી આ ગઈ અૌર લેટકર અપની માં[illegible] ગોદ મેં સો ગયા."

નાઝરીન ! અબ તુમ ભી થોડી દેર કે લિયે આરામ કરલો અવ્‍ર સો રહો. જીસ વકત મેહમુદ સો કર ઉઠેગા ઉસ વકત આપસે દો દો બાતે હોંગી.

+ + + + +

દો બજેકા વકત હય. અવ્‍ર રાત બિલકુલ અંધેરી હય. ચારોં તરફ સન્નાટે કા આલમ હય. થોડી થોડી દેર કે બઅદ દુરસે "જાગતે રહો" કી આવાઝ સુનાઈ દેતી હય. જો ચોકીદારોંકી આવાઝ મઅલુમ હોતી હય. થોડી દેરમેં ચોકીદારને અહમદ અલીખાનકા દરવાઝા ખટખટાયા. નોકરને અંદરસે ચોકીદારકો જવાબ દિયા અવ્‍ર ફિર મામાકો અંદર દેવડી પર આવાઝ દી. બાહોત દેરમેં ચંદ આવાઝોંકે બઅદ મામા જાગીતો બડ બડાતી હુઇ ઉટઠી. કયોં કે ઉસ બિચારી કા બડબડાના બેજા ન થા. ઘરકે કામ ધંધોંસે ગયારા બજે પીછા છુટા ન થા કે અબ ફિર જગાદી ગઇ. કુછ અલ્લાહ વાલે મહેલ્લે પાડોં મેં ઉંચી આવાઝસે કેહ રહે થે:—

" ઉઠો સોને વાલો સહર હો ગઇ હય. "

ઇસકે બઅદ એક એક કરકે સબ ઘરકે છોટે બડે જાગે અવ્‍ર ખાને વગયરા (સહરી) સે ફારિગ

હો કર ફિર સો રહે. મેહમુદકે દાદાને તહજ્જુદ અદાકી. અવ્ર તીલાવતે કલામે મજીદમેં મસરૂફ હુએ. ઇતને મેં નમાઝે સુબહકા વકત આ ગયા. ફરઝ કી નમાઝ અવ્ર વઝીફે સે ફારગ હોકર તશરીફ લા રહે થે કે મેહમુદકો રોતા હુવા દેખકર ગોદીમેં ઉઠા લિયા અવ્ર પ્યાર કરકે પુછને લગેઃ-

"બેટા! કયોં રોતે હો. કયા હુવા? કિસીને મારા તો નહીં?" યે કેહકર મેહમુદ કે આંસુ પુછે તો ઉસને રોતી હુઇ આવાઝસે હિચકી લે લેકર કહાઃ-

"આપને કહા થા કે હમ તુમકો સહરીકો જગાઈંગે."

"હમને ઝુરૂર કહાથા મગર તુમારી અમ્માને ન જગાને દિયા."

"ભલા અંમા કો કયા ફાયદા હુવા જો ઉન્હોંને ન જગાને દિયા."

"યે તુમ ઉનસે જા કર પુછો," મેહમુદ અપની અંમાકે પાસ દરિયાફત કરને કો ચલાથા કે દાદાને પુકાર લિયા અવ્ર બાતોંમેં બેહલા કર કુછ મિઠાઇ ખાનેકો દી અવ્ર ફરમાયાઃ-" આવ, હમ તુમકો રોઝે

કે મુત અલ્લિક અચ્છી અચ્છી બાતેં બતાયે. યે સુનકર મેહમુદ પાસ બેઠ ગયા તો દાદા બોલે:—

"મેહમુદ! તુમ જાનતે હોકે સેહરી કા કયા વકત હય?"

"જી નહીં, આપ ફરમાઇયે."

"લો સુનો" દાદાને કહા:—"સેહરીકા ઇનતિહાઇ વકત સુબ્હ કાઝિબ હય જયસાકે અલ્લાહ તઆલા અપને કલામે પાકમેં ફરમાતા હય;—"**વ કુલુ વશ રબુ હત્તા યત બઇ યના લકુમુલ ખયતલ અબયદો મિનલ ખયતિલ અસ વદે મિનલ ફજર**" (તરજુમા:—અવ્ર ખાવ પીયો તુમ જબતક કે સાફ નઝર આવે તુમકો ધારી સુફેદ જલદી ધારી સિયાહસે ફજર કી,) બુખારી શરીફ મેં હદીસ હય કે:—' અદી બિન હાતમ રદી૦ને રિવાયતકી હય કે જબ યે આયત શરીફ નાઝિલ હુઇ તો મેંને ઉકાલે અબયદ વ અસવદ યાને ઉટકે બાંધનેકી સુફેદો સિયાહ રસ્સીકો અપને સરહાને રખા અવ્ર સેહરીકે વક્ત દોનોંકો દેખા. તો સિયાહી અવ્ર સુફેદી રસ્સીયોંકી કુચ્છ તમીઝ ન હુઈ. ફજરકો મેંને રસુલે ખુદા (સલ૦)કી ખિદમતમેં અરઝ કિયા. આપને ફરમાયા:—

" ખયતે અબયદ વ ખયતે અસવદસે મુરાદ સુબેહકી સુફેદી અન્ર શામકી સિયાહી સે હય." દુસરી હદીસ શરીફ઼મેં હય કે:–" જબતક લફ઼્ઝે મિનલ ફ઼જર આયત કે સાથ નાઝિલ નહીં હુવાથા તો લોગ રોઝા રખતે થે અન્ર અપને અપને પાઉંમે તાગા સુફ઼ેદો સિયાહ બાંધતેથે અન્ર જબ ડોરોંમેં સિયાહી વ સુફ઼ેદીકી તમીઝ હોને લગતીથી તો ફ઼િર ન ખાતે થે. જીસ વકત કે આયત મિનલ ફ઼જર નાઝિલ હુઇતો પતા લગાકે રાતકી સિયાહી અન્ર દિન કી સુફ઼ેદીસે મુરાદ હય." યે લમ્બી તકરીર સુન્નેકે બાદ મેહમુદને પુછાઃ—

" અચ્છા દાદા જાન યે બતાવ કે સેહરી ખાનેસે કયા ફ઼ાયદા ?"

" એકતો દિનભર તાકત રહેતી હય. દુસરે મુસલમાનોંકા રોઝા યહુદ અન્ર નસારાસે મુશાબાહ નહીં હોતા. તીસરે તહજ્જુદકી નમાઝ ભી હાથ આતી હય." યે સુનકે મેહમુદને થોડી દેર ગોર કરને કે બાદ પુછાઃ—

" રોઝેકી નીયત કિસ તરાહ કરતે હંય ?"

" યાહે અરબી મેં કહોઃ–બિસ સવમા ગદન

નવચતે" ચાહે અપની ઝબાનમેં કેહદો:-"કલ કે રોઝેકી નીચત મેંને કી"

"દાદાજાન! આપને રોઝએ કઝા અૌર કફ્ફારેકા ઝિકર કિયા થા. મગર મેરી સમઝમેં નહીં આયા કે રોઝએ કઝા અૌર કફ્ફારેસે કયા મુરાદ હય વાઝેહ તવર પર ફરમાઈયે."

"સુનો બેટા! રોઝે કે ઈવઝ દુસરા રોઝા રખના કઝા હય. અૌર રોઝે કે ઈવઝ એક ગુલામ આઝાદ કરના. અગર યે મયસ્સર ન હોતો સાઠ રોઝે પય દર પય રખના અગર યે ન હો સકે તો સાઠ મિસ-કીનોં કો દોનોં વકત પેટ ભર કર ખાના ખિલાના કફ્ફારા કેહલાતા હય. ઇસકે મુત અલલિક હમ તુમકો ચંદ બાતેં બતાતે હંય. ઈનકો તુમ ખુબ ઝેહેન ન શીન કરલો. સુનો! ઝેલકી સુરતોંમેં કઝા (યાઅને રોઝે કે બદલે રોઝા રખતે) લાઝિમ આતી હય. ઇસકે બઅદ યે ન ખ્યાલ કરના ચાહીયે કે અબ જયસા ચાહેં ખાયેં પીયેં.

(૧) કુલ્લી કરતે મેં બે ઈખતિયાર પાની હલક સે ઉતર જાવે.

(૨) ગુરૂબે આફતાબ કે ખ્યાલસે રોઝા ઇફ્તાર કરના અગર હાલાંકે ગુરૂબ ન હુવા હો.

(૩) રાત હોને કે ગુમાન મેં સેહરી ખાના અગર ફિર ઝઅલુમ હુવા કે સુબેહ થી.

(૪) કાનમેં તેલ ડાલના.

(૫) નાસ સુંઘના અગર કસદન કય કરના.

(૬) સોતેમેં હલકમેં પાની ડાલ દેના.

(૭) ઝખમે શિકમ યા સરમેં દવા ટપકાનેસે ઇસકા દમાગ યા શિકમ મેં પહોંચના.

(૮) આંસુ યા અર્કે પેશાની યા ખુને બીની ગલેમેં બે કસ્દ પહોંચે અગર મઝા ઉસકા મુંહમેં ઝઅલુમ હો.

(૯) જો ચીઝ ખાઇ નહીં જાતી ઉસકા ખાના મિસ્લ કંકર, લોહા, મટી વગયરા.

(૧૦) લોબાન વગયરા કો કસદન સુંઘના.

(૧૧) નિફ્લી રોઝા બ વજેહ દઅવતો દિલ શિકની તોડ દેના.

(૧૨) સેહેરકો મુંહમેં પાન દબાકર સોજાના.

જીનમેં કફ્ફારા વ કઝા દોનોં લાઝિમ હોતે હંય વો યે હંય.

(૧) ગિઝા યા દવા કસદન ખાના.

(૨) અગર મટ્ટી ખાનેકી આદત હય અ૦ર ખાયે તો કઝા અ૦ર કફ્ફારા દોનોં લાઝિમ હંય.

ઝેલકી સુરતોં મેં ફાસિદ નહીં હોતા.

(૧) કાનમેં પાનીં ડાલના.

(૨) સુરમા લગાનેસે અગર ઉસકા અસર હલક મેં પહોંચે. અ૦ર ખંકારનેમે રંગ આવે.

(૩) સરમેં તેલ ડાલના.

(૪) નહાના, ખુશબો સુંઘના.

(૫) પાનીમેં ગોતા લગાના બ શરતે કે મુંહ અ૦ર નાકકી રાહસે પાની ન દાખિલ હો.

(૬) બે ઇખતિયાર કય આના. અગર યે કસીર હો અ૦ર બિલા કસ્દ લોટ કર હલક મેં ચલી જાવે.

(૭) જીસ અવરતકા શવહર બદ મિઝાજ હો ઉસકો નમક ચખના.

(૮) ધુંવાં, યા મખ્ખીકા બે ઈખતિયાર હલકમેં ચલા જાના.

(૯) ભુલેસે ખાપી લેના.

(૧૦) ચકકી પીસતે હુવે આટેકા દમાગમેં પહોંચના અલાવા ઇસકે કુછ બાતેં અવ્ર ભી હંય જો અભી તુમારી સમઝમેં નહીં આનેકી. બડે હોને પર મવકુફ હેં" યે સુનકર મેહમુદને કહાઃ—

"દાદાજાન! યે બાતેં ઝરા દુબારા ફરમાઇએ તાકે લિખલું અવ્ર અચ્છી તરાહ યાદ કરલું."

"બેટા, લિખનેકી કોઇ ઝુરૂરત નહીં. મેં કલ તુમકો "**અનજુમન તરકકીએ ઇસલામ અહમદઆબાદ**" સે "**રફીકુસ સિયામ**" નામકી કિતાબ મંગા દુંગા. જો હાલહીમેં અનજુમન કી તરફસે છપ કર મુફ્ત તકસીમ હો રહી હય."

"બોહોત અચ્છા, મગર અલ્લાહમીયાં બિમારસે ભી રોઝા રખવા લેતે હંય."

"અલ્લાહ પાક અપને બંદો પર માં બાપસે ઝિયાદા શફીકો મેહેરબાન હય. અહકામે શરેઅ નિહાયત આસાન હંય. મરીઝ કો રોઝા રખને મેં અગર બિમારી કી ઝિયાદતીકા ડર હો તો રોઝા ન રખે. જીસ કદર કઝા હોં ફીર રખલે. અગર નુકસાનકા અંદેશા ન હો તો રોઝા રખના ચાહીયે."

"અ૦ર મુસાફર ભી રોઝા રખે?" મેહમુદને સવાલ કિયા તો દાદાને જવાબમેં કહાઃ—

"મુસાફર જો તીન દિન (યઅને અગર પયદલ જાવે તો તીન રોઝમેં પહોંચે ઇતની દુર રાસ્તા હો. વયસે ચાહે વો બ ઝરીયે રેલ એકહી દિન મેં ચલા જાવે (ફરભી જાયઝ હય.) યા ઝિયાદા સફરકા ઇરાદા કરે અયસી મનઝિલોં સે જીનમેં સુબેહકે બઅદ પહોંચ જાવે ઉસકો જાયઝ હય કે રોઝા ન રખે બઅદ કયામ કે ઉસી કદર રખ લે મગર રોઝેકા રખના અફઝલ હય. અગર ઝિયાદા તકલીફ કા યકીન હો તો રોઝા ન રખે. જીસ મુસાફરકો સફરમેં રોઝા રખનેસે તકલીફો નુકસાન ન હો ઉસકો સફરમેં રોઝા રખના મુસતહબ હય. જયસા કે રેલકી સવારીમેં કિસી તરાહ કી તકલીફ મુત સવ્વર નહી. હાલતે ખાના નશીની અ૦ર ઉસકે બરાબર હય જો શખ્શ અયસી સુરતમેં રોઝા રખેગા સવાબ પાવેગા. અગર બ હુકમે શરેઅ સફરમેં ઇફતાર કરેગા તો ગુનેહગાર ન હોગા. અલબત્તા દુસરે અઇયામમેં કઝા રખના પડેગા."

હન્નોઝ યે ફિકરે તમામ ન હુવે થે કે પડોસી

રમઝુભાઇકી બીવી મામાકે સાથ આઇ અઉર મવલવી સાહબ (મેહમુદ કે દાદા) સે કહાઃ—

"ઇસકા શવહર ઇસકો રોઝા રખનેકી તાકીદ કરતા હય. અઉર ઇસકો પુરે દિન લગ ચુકે હંય. હામેલા અવરત કે લિયે શરેમેં રોઝેકી બાબત કયા હુકમ હયઃ—

"હામેલા અવરત અઉર દુધ પિલાને વાલી અવરત કો અગર રોઝા રખનેમેં અપની યા બચ્ચેકી જાનકા ખવફ હો તો જાયઝ હય કે રોઝા ન રખે. ફિર કઝા રખ લે. અઉર હયઝો નફાસવાલી અવરત રમઝાન કે રોઝે ન રખે. જબ પાક હો જાવે જીતને રોઝે ગયે હોં ઉનકી કઝા રખલેં." મેહમુદ કે દાદાને યે મસઅલા બતાયા તો મામાને ફિર પુછાઃ—

"હુઝુર! મેરે બાપ બોહાત બુઢે હંય ચલનેકી તાકત નહીં ફિરભી રોઝા રખતે હંય." યે સુનકર મવલવી સાહબને કહાઃ—

"ખુદાતઆલા અઉર ઈમાનકી સલામતી દે. અયસે બુઢે કે લિયે જીસકો રોઝા રખનેકી તાકત ન હો અઉર ન તાકત પયદા હોનેકી ઉમ્મીદ હો રોઝા રખનેકા હુકમ નહીં. કિસી ગરીબકો પેટ ભર કર ખાના ખિલાના યા નિસ્ફ સાઅ (એક સેર સવા

પાંચ ૭ ટાંક) ઘઉં ફકીર કો દેના ચાહીયે એક દિન કે લિયે સબ આદમીયોં કો નહીં દેના ચાહીયે હાં એક દિનકા કઈ આદમીયોં પર તકસીમ કર સકતે હંય. એક હી મિસ્કીન કો તીસ દીનકા મુકરર કરકે ભી દેના જાયઝ હય." યે સુનકર મામા અવ્ર પડોસન રૂખસત હો ગઈ તો મેહમુદને પુછાઃ—

"દાદાજાન! રોઝા કિસ વકત ઇફ્તાર કરના ચાહીયે ?"

"જબ સુરૂબે આફ્તાબકા યકીને કામિલ હો જાવે ઉસ વકત ઇફ્તાર કરના ચાહીયે. રોઝા જલ્દ ઇફ્તાર કરના મસનુન હય મગર અબ્રકે દિન ઝરા તાખીર કરના ચાહીયે."

"અવ્ર રોઝા કિસ ચીઝસે ઇફ્તાર કરે ?"

"છુવારે યા મીઠી ચીઝ સે ઇફ્તાર કરના સુન્નત હય. અગર મવજુદ ન હો તો પાનીસે હી સહી. ઇસ ઝમાનેમેં પાનીસે સિર્ફ ઇફ્તાર કરના બેહતર હય કયોં કે વો હર તરાહસે પાક હય. અવ્ર દુસરે માલમેં હરામ હલાલ કા શુબાહ હય. ઇસ લિયે બઅઝકા ખ્યાલ થા કે નમકસે ઇફ્તાર કરના બેહતર હય. કયોં કે ઉસ વકત નમક અવ્ર મિસલ ઇસકે

પાનીકી તરાહ અકસર બે કીમત મિલ જાતીથીં. ઇસલિયે કુતુબે અહાદીસમેં મવજુદ હય કે પાનીકા માંગના યા આગકા માંગના સવાલમેં દાખિલ નહીં. ખુલાસા યે કે જહાંતક હો ઇફતારીકો શુબેહ કે માલસે બચાવે અઔર હલાલ ચીઝસે રોઝા ખોલે."

"અઔર ભલા રોઝા ઇફ્તાર કરતે વક્ત કયા પઢતે હંય ?"

"સુનો ઇફતારકે વકત યે દુઆ પઢી જાતી હયઃ-

"અલ્લા હુમ્મા લકા સુમતો વ બેકા આમનતો વ અ.લયકા તવક કલતો વ અ.લા રિઝ.કે.કા અફ્ત.ર તો તક.બ્બલ મિન્ની ઇન્નકા અન તસ્સમી ઉ.લ અ.લીમ" (તરજુમાઃ-અય અલ્લાહ ! મેને તેરે લિયે રોઝા રખ્ખા અઔર ઇમાન લાયા મેં તુઝપર અઔર ભરોસા કિયા મેંને તુઝપર અઔર ઇફ્તાર કિયા મેંને રિઝકસે તેરે પસ તુ કુબુલ કર મુઝસે તેહકીક તુ હય સુનનેવાલા જાનને વાલા.) યે સુનને કે બઅદ થોડી દેર તક મેહમુદ ખામોશ રહા અઔર ફિર કુછ સોચકર બોલાઃ-

"દાદાજાન ! વો હમારે પડોસ વાલે સેઠ જીનકા બહોત બડા પેટ હય અઔર જીનકે ઘરમેં હર વકત

રૂપીયોંકી છનકારકી આવાઝ આતી હય વો તો કભી રોઝા નહીં રખતે ?"

"એક શેઠ કયા મુઝે તો ઉન સબપર અફસોસ હય જો હટટે કટટે હોકે બે ઉઝર રોઝા નહીં રખતે ઉનકી નિસબત અલ્લાહ તઆલા અપને કલામે પાકમેં ફરમાતા હયઃ– "યા અઈયોહલ લઝીના આમનુ કુતેબા અલયકુમુ સસિયામા કમા કુતેબા અલલ લઝીના મિન કબલેકુમ લઅલ્લકુમ અઈયામમ મઅદુ દાત (તરજુમાઃ– અય ઇમાનવાલો ! ફર્ઝ કિયે ગયે હૈંય ઉપર તુમારે રોઝે જયસે ફર્ઝ કિયે ગયે થે ઉન લોગોંપર જો તુમસે પહેલે થે. શાયદ કે તુમ પરહેઝગારી હાસલ કરો દિન ગિન્તી કે) ઈસ આયત શરીફમેં રોઝા ન રખને વાલોંકી ચાર તરાહકી બુરાઈ નિકલતી હય.

અવ્વલ–તરકે ફર્ઝ જો એક બડા ભારી ગુનાહ હય.

દુયમ—રોઝા અગલે અંબીયા અલ૦કા તરીકા હય. યાઅને હઝરત આદમ અલ૦સે લેકર જનાબ ખાતેમુન નબીઈન સલ૦ તક પયગમબર અવ્ર ઉનકી ઉમ્મતેં રખતી રહીં પસ જો શખ્સ રોઝા ન રખે વો જુમલા અંબીયાએ કિરામકે તરીકેસે મુન હરિફ હય.

સોયમ—રોઝા હુસ્નુલે તકવાકા સબબ હય. તકવા જડ હય સબ નેકીયોં કી. જો શખ્સ રોઝા ન રખે વો તરીકએ તકવાસે મહરૂમ રહતા હય.

ચહારમ-ખુદા તઆલા ફરમાતા હય કે ગિન્તીકે રોઝે રખના તુમપર ફર્ઝ કિયા હય સારી ઉમરકા નહીં, બરસકા નહીં, છે મહીનેકા નહીં, કમાલ એ હમીય યતી અઓર ના મરદી હય કે અપને માલિકે મુનઇમો રહીમો કદીરકે. હુકમ કે મુવાફિક ઇનસાન થોડે દિનોંકી મહેનતકો ગવારા ન કરે.

દુશરે મુખતારમેં લિખા હય કેઃ—"જો શખ્સ રમઝાનમેં દિનકો બે ઉઝર બર મલા ખાવે વો વાજીબુલ કત્લ હય. મગર કત્લ નહીં કિયા જાયગા" અઓર તિરમિઝી શરીફ મેં હય કેઃ— "સાલ ભર યા ઉમ્ર ભર નિફલી રોઝે રખના, દુનિયાકી સારી નેઅમતોંકા ખયરાત કરના એક તરફ અઓર એક રોઝા બગેર ઉઝરકે ગંવાના એક તરફ બલકે ફિરભી ઇસકે દરજેકે બરાબર નહીં."

મેહમુદ આખિરકો બચ્ચા થા લમ્બી ચવડી તકરીર

સુનકર પરેશાન હો ગયા અઓર ઉઠના ચાહા તો ઉસ્કે દાદાને થોડી દેર અઓર રોકતે હુવે કહાઃ-

"બેટા! તુમને રોઝોંકે મુતઅલલિક સબ બાતેં દરિયાફ્ત કરલીં અઓર સબ તુમકો બતલાદી ગઈ. ઉનકો ખુબ યાદ રખના. ઝરાસી બાત અઓર રેહ ગઈ હય જો મેં તુમકો સુનાના ચાહતા હું. ગોરસે સુનના. રોઝા સિર્ફ ઇસીકા નહી હય કે દિનભર મુંહ બંદ કર લિયા અઓર કુછ ખાયા પીયા નહીં બલકે હાથ, પાંઉ, કાનોં, આંખો કા ભી રોઝા રખા જાવ તો પુરા રોઝા હોતા હય. યે સુનકર તુમ ઝુરૂર હંસોગે મગર સબકી તફસીલ તુમકો બતાતાહું. સુનો હાથોંકા રોઝા યે હય કે કોઈ હરામ માલ ન ઉઠાવે, ન મારે, પાઉંકા રોઝા યે હય કે બુરે કામ કે વાસ્તે ચલકર ન જાયે. કાનોંકા રોઝા યે હય કે કિસીકી બદગોઇ અઓર અયબ જોઈ ન સુને. આંખોકા રોઝા યે હય કે કિસીકો બુરી નઝરસે ન દેખે. ઝબાનકા રોઝા યે હય કે ઝુટ ન બોલે, ગાલી ન બકે, ચુગલી ન ખાયે ગીબત ન કરે. હઝરત રસુલે મકબુલ સલ૦ને ફરમાયા કેઃ-" જો આદમી ઝુટ બોલના અઓર ઝુટ કે મવાફિક અમલ કરના ન છોડે તો ખુદાકો કુચ્છ ઉસ્કી પરવાહ

ઔર હાજત નહીં હય કે અપના ખાના પીના છોડ દે.” ઔર ફરમાયા કે:—“જબ તક તુમમેંસે કિસીકા રોઝા હોતો ગાલી ન બકે, ઔર શોર ન કરે, ઔર ગીબતસે પરહેઝ કરે. ઇસસે રોઝે મેં અશદ કરાહત આ જાતી હય.” બઅઝ અહાદીસમેં આયા હય કે આપને ગીબત કરને વાલે કો ફિર રોઝા રખને કા હુકમ દિયા હય. સહી તિરમિઝી શરીફમેં હય કે:— (જનાબ રસુલે મકબુલ સલ૦ને ફરમાયા) “બંદા જબ ઝુટ બોલતા હય તો ઉસ્કે મુંહસે અયસી બદબુ નિકલતી હય કે ફિરશ્તા ઉસસે કોસ ભર દુર હો જાતા હય.” ઔર ચેથી હદીસમેં આયા હય કે રોઝેદાર કે મુંહકી બુ અલ્લાહ તઆલાકો મુશ્કસે ઝિયાદા પસંદ હય.” પસ રોઝેદારકો ચાહીયે કે અપને રોઝેકી પાકી ઝગીકો અયસી બદબુસે જીસસે ફિરશ્તે ભી નફરત કરેં ખરાબ ન કરે. ઔર અયસી ખુશબુકો જો ખાસ અલ્લાહ તઆલાકો પસંદ હો બદબુસે ન બદલે.” (બદબુસે વો બદબુ મુરાદ હય જો ઝુટકી વજેહસે હો. દાંતોંકી બદબુ ઝુરૂર દુર કરે.)

મેહમુદ દાદાકી ઇસ ગુફતુગુકો બોહોત ગોરસે સુનતા રહા ઔર જબ ગુફતુગુ ખતમ હુઇ તો બોલા:—

"દાદાજાન! ગીબત કિસ્કો કેહતે હંય.!"

"બેટા! કિસી મુસલમાનકા ઉસ્કે પીછે અયસા ઝિકર કરના જીસ્કો રૂબરૂ કેહનેસે બુરા માને, અગરચે વો બાત સચ્ચી હો, મસલન કોઇ શખ્સ હકીકત મેં સિયાહ ફામ કાલે કવ્વેકી તરેહ હો અવ્ર ઉસ્કી અદમ મોજુદગી મેં યું કહે કે વો શખ્સ કવ્વેકી સુરત હય. અવ્ર ઉસ્કો મુંહ પર કેહને સે વો બુરા માને તો યે ગીબત હો જાવેગી, ગીબત કે બારે મેં કલામે મજીદમેં આયા હય કે ગીબત કરનેવાલા ગોયા અપને મરે હુવે ભાઈકા ગોશ્ત ખાતા હય."

"કઇ દિન હુવે ઉસ્તાની જો છોટેભાઈ કો પઢાને આતી હંય કેહતી થીં કે એક રાત અયસી હોતી હય કે ઉસ વકત જો દુઆ માંગો કુબુલ હોતી હે વો કોનસી રાત હય, અચ્છે દાદા! હમેં બતા દો. હમ ઉસ રાતકો અપને અબ્બા કે લિયે અવ્ર અપની અમ્મા કે લિયે અવ્ર છોટી બ્હેન કે લિયે અવ્ર અપને લિયે દુઆ માંગીંગે,"

"વો રાત ઈસી મુબારક મહીને રમઝાન શરીફમેં હોતી હય. અવ્ર ઉસ્કા નામ શબે કદર હય. ઉસ્મેં

જો દુઆ માંગો કુબુલ હોતી હય. અવ્ર ઉસ રાતકી ઇબાદત હઝાર મહીનેકી ઈબાદતકે બરાબર હય. શએ કદર (મવલાના શાહ અબદુલ અઝીઝ સાહેબ ને તફસીરમેં તેહરીર ફરમાયા હયકે સુરએ કદર મેં લફઝ લય લતુલ કદર તીન મરતબા હય અવ્ર સિર્ફ લય લતુલ કદર કે હર્ફ નવ હંય પસ નવ કો તીન મે ઝર્બ દેનેસે ૨૭ હોતે હંય) કી રાત કો અલ્લાહ પાકને બંદોંપર મસ્લેહતન ઝાહિર નહીં ફરમાયા ઉલમાને ઇસ રાતમેં બોહોત ઇખતિલાફ લિખા હે. તમામ રમઝાન શરીફમેં ય એક રાત હય. મગર ઇતતિફાક અખીરકી તાક રાતોં પર હય. યઅને ૨૧-૨૩-૨૫-૨૭-૨૯ અવ્ર ઇન તારીખોંમેં ૨૭ કો તરજીહ હય. પસ લાઝિમ હય કે ઇસ રાતકો જો દુઆ માંગે વો અયસી હો જીસ્મેં દુનિયા વ આખેરત દોનોંકી બેહબુદી હો. ” યે ફરમાકર દાદાને મેહ-મુદકો ખેલનેકી ઇજાઝતદી અવ્ર વો ખેલને ચલા ગયા. મગરેબકે કરીબ મેહમુદકી વાલિદાને મામાસે કહા:-

“અઝમત ! અફતારકા વકત આ રહા હય મસજીદમેં રોઝાદારોં કે લિયે કુછ શરબત, દુધ બરફ અવ્ર કુછ ખજુરેં જલ્દી લે આવ. સુના નહીં

ઉસ દિન મવલવી સાહબ ફરમાતે થે કે જનાબ સરવરે આલમ સલ૦ને ફરમાયા હય કે–" જો શખસ કિસી મુસલમાનકા રોઝા નેક નીયતીસે અફ્તાર કરાતા હય એક રોઝેકા સવાબ પાતા હય. બલકે જીતનોંકા અફ્તાર કરાયગા ઉતનોંકા સવાબ પાયગા."

મામા ઉઠી અવર સબ ચીઝેં મસજીદમેં લે જાકે ઇમામ સાહબ કે આગે રખદીં. ઇતનેમેં મુઅઝઝનને બાંગ દી. સબને રોઝા અફ્તાર કિયા અવર ઉસ વકત વો દુઆ પઢી જો આગે લિખ ચુકે હુંય. અફ્તાર કે બાદ સબને નમાઝ પઢી નમાઝકે બઅદ મવલવી સાહબને સબ નમાઝીયોંસે કહાઃ–

" કલ તો પહેલા દિન થા. નમાઝે તરાવીહ ઝરા દેરમેં પઢી ગઇથી. આજસે બરાબર સવેરેસે હુવા કરેગી." સબને કહાઃ–"બોહોત અચ્છા" અવર અપને મકાનકો ચલ દિયે.

* * *

રમઝાનકા તમામ મહીના નિહાયત આસાનીસે ગુઝર ગયા. સત્તાઇસવીંકો ખતમે કુરઆન હોનેસે મસજીદમેં રોશની કી ગઈ અવર તરાવીહ ખતમ

હોને કે બઅદ અલ વિદાયે પઢી ગઈ અઔર શીરીની તકસીમ હુઇ.

અઠાઇસવીંકો આખરી જુમા હોનેસે શહેરકી જામે મસજીદ મુસલમાનોંસે ખિચાખિચ ભરી હુઈથી. હઝારોં મુસલમાન અપને પયદા કરનેવાલેકી ઇબાદતકે લિયે શવકો ઝોકસે હાઝર હુવે થે. અનજુમન તરક્કીએ ઇસલામકે અરાકીનને ઇસ મોકેકો ગનીમત જાનકર " તાકીદે નમાઝ " અઔર " ખુદાઇ ઇનકમ ટેક્ષ યા: રિસાલએ ઝકાત " કી હઝારોં કાપીયાં મુફ્ત તકસીમ કીં. જીસકા બહોત અચ્છા અસર હુવા. સેંકડોં ભાઇ જો સિર્ફ કભી કભાર નમાઝ પઢતેથે ઉન્હોંને દિલમેં પક્કે નમાઝી બન્નેકા અહેદ કર લિયા. ઇસી તરાહ જો સાહિબે ઝકાત મુસલમાન અપને ઝકાત કે રૂપે હટટે કટટે મુશ્ટંડે અવર ભીખ મંગે પેશાવરોં કો દિયા કરતેથે ઉન્હોંને આયંદા ઝકાત કા માલ હકદારોંમેં તકસીમ કરનેકા અહેદ કર લિયા અઔર જો ભાઈ ઇસલામી અહકામકે મુતાબિક ઝકાત નહીં નિકાલતેથે ઉન્હોંને શરઇ અહકામકે મુતાબિક ઝકાત દેનેકા ખુદાસે વઅદા કર લિયા.

ગરઝ જુમઅતુલ વિદાઅકે દિન ખતીબ સાહબને

બુલંદ આવાઝસે નિહાયત અચ્છે લેહજેમેં અરબીમેં ખુતબા પઢા. મગર હાઝરીન અરબીસે ના વાકિફ હોને કે બાઇસ કુચ્છ સમજ ન સકે. નમાઝ કે બ્અદ ચંદ રોશન ખ્યાલ અૅર હમદર્દોને ઇસ કમી કો મેહસુસ કિયા અૅર આયંદા અરબીકે સાથ ઉર્દુ ખુતબા ભી પઢા જાય ઇસકા બંદોબસ્ત કરને કે લિયે મશવિરા કિયા.

રમઝાન કા મહીના ખતમ હોનેકો હય. ૨૯ વીં તારીખ કી શામકો શહેરકે હર હિસ્સે કે મુસલમાન આસ્માનમેં ચાંદ કી તલાશ કર રહે હેં. એક મસ-જીદમેં ચંદ લોગ ચાંદ દેખ રહે હેં જીસ્મેં સે એકને દુસરેસે કહાઃ-

"ભઇ દેખો તો સહી, લોગ કિસ શવકસે ચાંદ કે મુનતઝિર હંય ?"

"હાં, મેં ચેહી દેખ રહા હું.' દુસરેને કહા—"રોઝોંકા ચાંદ અયસે શવકસે નહીં દેખા જાતા જયસે ઇદ કા ચાંદ દેખા જાતા હય." તીસરે બોલેઃ—

"હાં, સચ હય. રોઝા રખને વાલોંકે લિયે તો ૨૯ યા ૩૦ સબ બરાબર હંય મગર ન રખને

વાલોંકે લિયે અગર કલકા રોઝા હો ગયા તો દિન પહાડ હી હો જાયગા.” યે સુનકે ચોથે બોલે:-

“શરીઅતકા હુકમ હય કે ૨૯ તારીખ કો ચાંદ બહોત ગોરસે દેખો. અગર ન દિખે તો તીસ રોઝે પુરે કરો.”

“લેકિન યેભી તો મસઅલા હય કે આસ્માન સાફ હો તો બોહોતસે આદમીયોંકી ગવાહી ચાહીયે અગર જો નહો તો દો મુસલમાન આકિલ બાલિગ, આદિલ કા કાઝી યા બડે મવલવી સાહબકે સામને કસમ કે સાથ શહાદત દેના કાફી હય.” પહેલે સાહબ કે કેહને પર દુસરે ને કહા:-

“મીયાં અગર યહાં ચાંદ ન દિખાઈ દિયા ન સહી. દુસરે શહેર કી શહાદત પર ઈદ મના લેના.”

“અબુ દાઉદને ઈબને અબ્બાસ રદી૦ કી રિવાયતસે એક હદીસ લિખી હય જીસકે મુતાબિક હર શહેર વાલેકે લિયે વહીંકા દેખના મોઅતબિર હય.”

“યે કયા બાત હય?” ઉન્હી પહેલે સાહબને કહા:- “તાર દેકર મઅલુમ કર લીજીયે. દેહલી, કલકત્તા, બંબઈ, મદરાસ વગયરા શહેરોંસે ખબર આ જાયગી.”

"તારકી ભી એક હી કહી."

"ક્યોં ?"

"ચુંકે શરે શરીફમેં મુસલમાનોંકી શહાદત લિખી હય ઇસ લિયે જો ખબર તારકી હોગી ઉસપર શરીઅત કે અહકામ જારી ન હોંગે."

"અગર તાર દેને વાલા મુસલમાન હોતો ?"

"તો ભી હમતો ન માને."

"ક્યોં ?"

"ક્યોં કે ઇસકા ઇન્તિઝામ મુસલમાનોં કે હાથમેં નહીં હય."

"ક્યા ખુબ" ઇતનાહી કેહને પાયે થે કે આસમાન પર અબર કે ટુકડે કે પાસ એક બારીક રૂપેહલી સુરત દિખાઇ દી. સબને દુઆ માંગી અગર એક દુસરેસે "ચાંદ મુબારક" "ઇદ મુબારક" કેહતે હુવે અપને અપને મકાનોંકો ગયે.

બચ્ચે ભી ઇસી આવાઝ કે મુનતઝિર થે. એક જોશમેં ઘર દોડે અગર દરવાઝે કે બાહરસે હી બડે શવકમેં સલામ કિયા. ફિર તો એક એક સે કહને લગે. "અહાજી ઇદ હય, સેવઇયોંકી ઇદ હય, કલ હમ અચ્છે અચ્છે કપડે પહેનેંગે. ઇદગાહ જાઇંગે.

ઈદીયે લેંગે." મીયાં મેહમુદને ભી અપને દાદાકી ખિદમતમેં હાઝર હોકર સલામ કિયા. ફિર ઉસ ફિતરતી મોહબ્બતકે સાથ જો અકસર છોટે છોટે બચ્ચોં કો આપસમેં હોતી હય અપને છોટે ભાઈકો ગોદમેં ઉઠા કર કહાઃ—

"કલ ઈદ હય. ઈદગાહ જાઇંગે." મેહમુદ કે છોટે ભાઈને ભી અપની તુતલાતી હુઇ ઝબાન સે જવાબ દિયા.

"હમ ભી ડાઇંગેં."

બચ્ચે યેહી ખુશિયાં કરતે કરતે સો ગયે. બિચારી મામા સુબેહ ઇદ કે લિયે સેવઇયાં પકાને કે ધંધેમેં મશગુલ હો ગઈ. અવ્ર મેહમુદકે દાદા ઈદ કે લિયે કપડે વગયરા નિકાલને લગે. રાતકે બારા બજ ગયે અવ્ર સબકે સબ સો ગયે.

અભી પો ફટી હી થી કે બચ્ચે ઈદ કી ખુશીકે મારે જાગ ઉઠે. અવ્ર બઅદ અદાએ નમાઝે સુબેહ મેહમુદકે દાદાને ખજુરેં છુહારે વગયરા મિસકીનોં અવ્ર ફકીરોંકો તકસીમ કરના શુરૂ કર દિયા. યે દેખકર મેહમુદને પુછાઃ—

" દાદાજાન ! આજ તો લોગ સેવઈયાં ચાવલ બાંટતે હંય અવ્ર આપ ખજુરેં છુહારે અવ્ર ગલ્લા તકસીમ કરતે હંય ઇસ્કા કયા ફાયદા ?"

"બેટા ! યે સદકએ ફિતર હય. રમઝાન શરીફ કે રોઝોંમેં કિસી કિસમકા કુસુર બેહુદા કલામી અવ્ર ખેલ વગયરામેં મશગુલ રહેને સે હો ગયા હો ઉનકા દફીયા સદકએ ફિતરસે હોતા હય." (મિશ-કાત શરીફ)

" તો કયા યે ઇસી વકત દેના ચાહીયે નમાઝે પઢને કે બઅદ દેં તો કયા હરજ થા."

" નહીં બેટા ! ઇસકા હુકમ ઈદકા ચાંદ દેખનેકે બઅદસે લેકર નમાઝ કે પહેલે તક દેના સુન્નત હય. નમાઝે ઈદકે બઅદ યે સદકા નહીં હોતા."

" તો કયા સદકા સબ રોઝદારોં કો દેના પડતા હય ?"

" મર્દ અવરત, બચ્ચા, ગુલામ, આઝાદ અલ મુખતસિર હર મુસલમાન સાહિબે નસાબ પર ઇસકા દેના વાજીબ હય. (મિશકાત શરીફ) બલકે અપની નાબાલિગ અવલાદ કી તરફસે, અપને ગુલામોં, યા નોકરોંકી તરફસે ભી દેના પડતા હય. નેઝ હામિલા,

દુધ પિને વાલી અૌર અયસે શખ્સકી તરફસે ભી દેના ચાહીયે જો કિસી ઉઝર કે બાઇસ રોઝા ન રખ સકતે હેં: (તિરમીઝી)

"દાદા જાન! સદક એ ફિતર મેં કયા કુછ દેના ચાહીયે."

"ગહું, છુહારે, અંગુર ખુશ્ક, ખજુરે, મેવા નિસ્ફ સાઅ. જવ, મકકી, બાજરા, જોડ એક સાઅ. (જો દોસો સીતેર તે લેકા હોતા હય) દેના ચાહીયે."

"દદા જાન! લોગ ઇદગાહ મેં જા રહે હંય અબ હમકો ભી ચલના ચાહીયે. અયસા ન હો કે નમાઝ જાતી રહે."

"ઇદકી નમાઝકા વકત સુરજ ચઢતે હી શુરૂ હોતા હય. અૌર ઝવાલ કે પહેલે તક રહતા હય. અભી તો સુરજ થોડા હી નિકલા હય અૌર યે ઇદ બડી ઇદકી નિસબત કિસી કદર દેર કરકે પઢની ચાહીયે. બેટા! હઝરત રસુલે ખુદા સલ૦ ફરમાતે હંય કે:- "ઇદકે દિન કુચ્છ ખયરાત કરની ચાહીયે. નંગે કો કપડા દેના, ભુકોં કો ખાના ખિલાના અૌર પ્યાસોં કો પાની પિલાના બડા સવાબ હય. અૌર અચ્છા લિબાસ પહેનના, ખુશબુ લગાના, આરાસ્તા

હોના મુસતહબ હય. અબ તુમ અપને કપડે પહેન કર તૈયાર હો જાવ, ”

“ લેકિન દાદા જાન! શાયદ આપ એક બાત ભુલ ગયે. એક વકત આપ અબ્બાસે ફરમા રહેથે કે ઈદકે દિન ઇદગાહ જાને હુવે મિસકીનોં કો પયસે પાઇયાં તકસીમ કરની ચાહીયેં. મગર આપને પયસે પાઇયાંતો મંગવાઈ નહીં. આપ ફરમાયેં તો મામાસે મંગવાલું ”

“ જીતે રહો, બેટા ખુબ યાદ રખા. સુનો, મેં ભુલ નહીં હું. મુઝે યે બાત યાદ હય. મગર ઇસ ઝમાને મેં મુસલમાનાં કા હાલ અયસા અબતર હો રહા હય કે ઉનમેં મિસકીન અવ્ર ખયરાત લેને કે હકદાર મેં તમીઝ કરનેકી સમઝહી નહીં રહી. જીસ્સે હટ્ટે કટ્ટે, મુશટંડે, અવબાશ, બદમાશ, ગંજેરી ભંગેરી અવ્ર દુનિયાભર કે એબદાર લોગ મિસકીન બને ફિરતે હંય અવ્ર અસલ હકદાર મિસકીન અપને ઘરોંકી ચાર દીવારી મેં ભુખે મર રહે હંય. ઇસ લિયે કે ને જો રકમ મિસકીનોં મેં તકસીમ કરનેકે લિયે નિકાલી હય વો સચ્ચે હકદારોં મેં મામાકે હાથસે ઉનકે ઘરોં મેં ભેજ કર તકસીમ

કરા દુંગા. અચ્છા અબ તુમ તઈયાર હો જાવ. હાં, રાસ્તે મેં પઢને કી યે તસબીહ તુમકો યાદ હય યા નહીં."

"જી, અચ્છી તરાહ યાદ હય અન્ર યેભી યાદ હય કે ઈદગાહ જાતે હુવે તસ્બીહ પઢતે હુવે જાના અન્ર ઈસી તરાહ દુસરે રાસ્તેસે વાપિસ આના. અચ્છા સુનીયે યેહી તસબીહ આપને બતાઈ હે ના? અગર કોઈ ગલતી હોતો દુરૂસ્ત ફરમાના.

"**અલ્લાહો અકબર, અલ્લાહો અકબર. લા એલાહા ઈલ લલ્લાહો વલ્લાહો અકબર, અલ્લાહો અકબર વલિલ લાહિલ હ.મ્દ.**"

શાબાશ બેટા! દુરસ્ત હય. અન્ર હાં યેભી યાદ રખનાકે જીસ વકત ઇમામ નમાઝ કે લિયે ખડા હોતો યે નીયત કરના:— "દો રકઅત નમાઝ ઇદુલ ફિતરકી વાજીબ પઢતા હું મએ તકબીરાત પીછે ઇસી ઈમામ કે મુંહ તરફ કઅબે શરીફકે અલ્લાહો અકબર." અન્ર બેટા! ફિર ઇમામ તકબીરે તેહરીમાકે બઅદ તીન તકબીરેં કહેગા. યે તકબીરેં ઝાયદ હંય. સિર્ફ ઇદેનકી હી નમાઝમેં ઝિયાદા હોતી હંય. ઇન તકબીરોંમેં હાથ કાનોં તક ઉઠા કર ખુલે છોડ દેના

ચાહીયે. (મિશકાત શરીફ) તીસરી તકબીરકે બઅ
હાથ બાંધને ચાહીયે. (તિરમીઝી) દુસરી રકઅતમે
કિરાઅતકે બઅદ અઊર રૂકુઅકે પહેલે યે તીન ઝાય
યા ખાસ તકબીરેં કહી જાઇગી. ચોથી તકબીર
બઅદ રૂકુઅ કો જાના હોગા." ઈન તકબીરોંકે બઅ
કોઈ ઝિકર નહીં હોના ચાહીયે. ફિર ઈમામ સલા
ફેરતે હી ખુત્બા શુરૂ કર દેગા. યે ખુતબા હર મુસ
લમાનકો સુનના ચાહીયે. (જો લોગ ગાડીયાં દોડાં
યા લહવો લઅબમેં ગિરફતાર હોને કે લિયે ખુતબ
નહીં સુનતે વો બુરા કરતે હંય.) ખુતબે કે બઅ
સબકો દુઆ કરની ચાહીયે અઊર દુઆ કે ખત
હોને પર બાહમ મુસાફિહા કરના અઊર ખંદા પેશા
નીસે મિલના મસનુન હય."

ઈસ ગુફતુગુ કે બાદ દાદા અઊર પોતા દોનોં ઈદગાહ
ગયે. મેહમુદકે દાદાને વહાં જાકર મુસલમાનોંકી જહાલ
કે જો મનઝર દેખે ઉસસે ઉનકો સખ્ત રંજ હુવા
ઉન્હોંને વહીં ઈરાદા કર લિયા કે જો અનજુમન ય
સોસાયટી મુસલમાનોં કો મઝહબી ગફલતસે બેદા
કરેગી મેં ઉસકી જાનો માલસે ઈમદાદ કરૂંગા.

" ખતમ શુદ "

૭૯૬

સિર્ફ ગુજરાતી જાનને વાલે હર મુસલમાનકો

ફિકેહ કે મસઅલે દરિયાફ્ત કરને કે લિયે ફતાવાએ આલમગીરી, શરેહ વકાયા, દુરરે મુખતાર, ગાયતુલ અવતાર. કબારી, શામી, કાઝી ખાન, માલા બુધ, રાહતુલ કુલુબ, જવાહિરે ગયબી, ગુનયતુત તાલેબીન, ફઝાયલે શુકુર વગયરા વગયરા બડી કિતાબેં દેખને કી યા કિસી મવલવી સાહેબ કે પાસ મસઅલા દરિયાફ્ત કરને કો જાનેકી ઝુરૂરત નહી કયોં કે હમને ઉરદુ કે મુખતલિફ ઉલમાને તાલીફ વ તસનીફ કી હુઇ

રૂકને દીન

નામી કિતાબકો કાનપુર લાહોર વગયરા જગા કે છપે હુવે જુદા જુદા ઉર્દુ નુસખેજાત કો સામને રખકર અવર અપની તરફસે ઇબારત કો આસાન કરકે ઉરદુ ઝબાન અવર ગુજરાતી હુરૂફમેં છપવાની શુરૂ કી હય જીસકા એક નુસખા અપને પાસ રખનેસે આપ ખુદ છોટે મોટે ફકીહ બન સકતે હંય. કયોં કે ઇસ કિતાબ કો હઝરાતે ઉલમાને નિહાયત સલીસ અવર આસાન તરીકેસે લિખા હય. જીસમેં હનફી મઝહબ કે ફીકેહ કે તમામ મસાયલ આમ ફેહેમ તવર પર દરજ કિયે

હંય. જીસ્સે કમ ઇલ્મ અવ્ર સિર્ફ હર્ફ શનાસ લોગભી કાફી ફાયદા હસલ કર સકને હંય. ઇસ કિતાબકી ખુબી યે હય કે હર એક મસઅલા સવાલ જવાબ કે તવર પર લિખા ગયા હય તાકે લમ્બી ચવડી ઇબારત કે પઢને મે તબીયત ઉકતા ન જાયે. જો મસઅલે બડી બડી કિતાબાં મેં દેખનેકી ઝુરૂરત પડતીથી વોહ નિહાયત ખુબીકે સાથ ઇસ કિતાબ મેં દરજ હો ચુકે હંય. ગોયા હઝરાતે ઉલમાને દરિયાકો કુંઝમેં બંદ કર દિયા હય. એક કિતાબ સંગવા લીજીએ ઇનશા અલ્લાહ ફિર કિસી મવલવી કે પાસ જાને કી ઝુરૂરત ન રહેગી. કિતાબે તહારત અવ્ર કિતાબે સલાતકે મુતઅલ્લીક હર સવાલકા જવાબ ઇસમેં અસલ કિતાબ કે હવાલે કે સાથ મિલ જાયગા. હરેક મસઅલે કે જુદા જુદા બાબ હંય જીસ્સે હર મસઅલે કા જવાબ આસાનીસે મિલેગા. કિતાબમેં ગલતી ન રહેને પાયે ઇસકા ખાસ ખ્યાલ રખા હય. તલફ્ફુઝ (ઉચ્ચાર) સહી પઢે જાયેં ઇસ તરાહ ગુજરાતીમેં લિખે હંય. કિતાબ ચાર સો સે ઝિયાદા સફે કી સુનેરી જીલ્દકી બનેગી. હદીયા સીર્ફ એક રૂપીયા આઠ આને. અભીસે ઓરડર લિખવા દીજીયે તાકે તેયાર હોતેહી રવાના કર દી જાય.

અરકાને ઈસ્લામ.

નામકી એક કિતાબ બડે ગુજરાતી હુરૂફમેં ઉમદા સુફેદ કાગઝ પર છપવાઈ હે. જીસ્મેં પાંચો કલમે, ઈમાને મુફસ્સલ, ઈમાને મુજમ્મલ અરબી ઓર ઉરદુ તરજુમે કે સાથ ગુજરાતી હરફમેં લિખે હેં વુઝુકી નીયત ઓર ઉસ્કી પુરી તરકીબ, ઉસ્કે ફર્ઝ સુન્નત વગયરા ઓર ગુસ્લ ઓર તયમ્મુમ કી નીયત ઓર ઉસ્કે તરીકે દીનભરકી પાંચ વક્ત કી ૪૮ નમાઝોંકી અરબી નીયત ઉરદુ તરજુમે કે સાથ ઓર નમાઝ પઢનેકા મુફસ્સલ તરીકા, પાવ સિપારેકી સુરતેં, બડે હુરૂફમે અલફાઝકી અદાયગી કે નશાનાત કે સાથ લિખી હેં. અતહીયાત દુઆએ કુનુત, દુઆએ માસુરા ઓર દીગર દુઆએં દરજ કી હેં. અલાવા જુમા. તરાવીહ, તહજ્જુદ, ઈદેન, જનાઝા મુસાફર, બીમાર ઓર અવરતોંકી નમાઝોકા હાલ લિખા હે. ઉસકે બાઅદ રમઝાન શરીફ કે રોઝોંકા મુફસ્સલ હાલ ઓર ઝકાતો હજ કે મસાયલ દરજ કિયે હેં. કફન દફન કે અલાવા મુરદેકા નહેલાનેકા તરીકા ભી લિખા હે. મુખતિસર યે કે ઈસ કિતાબમેં ઈસલામકે પાંચોં અરકાન કા હાલ દરજ હે, જો ઉરદુ અરબી ઝબાનસે ના વાકિફ મુસલમાન ભાઈયોં કે લિએ નિહાયત ઝુરૂરી હે. કીમત સિર્ફ છે આને.

ઈસ્લામકા ઝીંદા મોઅજીઝા.

જનાબ ચૈધરી દિલ્લુરામ સાહબ કૌસરી નામી એક પંજાબી હિંદુ શાયરને જનાબ રસુલે અકરમ સરદારે દો જહાં આકાએ નામદાર મોહમ્મદ મુસ્તફા સલ૦ કી શાને મુકદ્દસમેં ઓર સહાબાએ કિબાર રદી૦ કી શાનમેં હઝારોં નઅતીયા ગઝલેં કસીદે ઓર મનકબતેં લિખી હેં જીનમેંસે ચંદકા ઈનતિખાબ કરકે હમને

મવજે કવસર.

કે નામસે ઉરદુ ઝબાન ઓર ગુજરાતી હુરૂફમેં એક કિતાબ શાએકી હે. કીમત ચાર આને.

પંજસુરા ઓર મજમુએ વઝાયેફ

(ગુજરાતી હરફમેં)

ઇસમેં કુરઆને મજીદકી સાત સુરતેં હૈં ઓર બહોતસે વઝાયેફ ભી દરજ હૈં. જો રોઝાના પઢનેસે તરેહ તરેહકે દીની ઓર દુન્યવી બેશુમાર ફાયદે હોતે હૈં. ઇસમેં મુન્દરજે ઝેલ સુરતેં ઓર વઝાયેફ હૈં.

સુરે યાસીન, સુરે ફતહ, સુરે રહમાન, સુરે વાકેઆ, સુરે તબારક સુરે મુઝઝમ્મીલ, સુરે અમ દોઆએ ગંજુલ અર્શ, દુરુદ શરીફ અકબર, દોઆએ કદેહ, દોઆએ નુર, દોઆએ સુર્યાની દોઆએ અહદનામા, કસીદએ ગવસીયા, આયતુલ કુરસી, અસ્માએ બારીતઆલા. અસ્માએ રસુલે કરીમ, અસ્માએ અનસ પાક, દુરૂદે તાજ, દુરૂદે લખી, હફ્ત હેકલ, વગયરા ઇન તમામ સુરતું ઓર વઝાયેફ કે પઢનેકી ફઝીલત ઓર ફેરકે અસ્નાદભી લીખ દીયે હૈં. તાકે આપકા શવક બઢે ઓર ફૈજે ઇલાહી હાસિલહો. ઇસસે પેહલે જીતને પંજસુરે દુસરે બેપારીયુંને છાપેથે વો સિર્ફ તિજારતી નફેકી ખાતિર હોનેસે બેશુમાર ગલતીયાં ઉસમેં રેહ ગઇથીં બફઝલે ખુદાહમને બહોત કોશીશ ઓર મેહનતસે ઇસકા એક એક લફ્ઝ દેખાહૈ ઓર જહાંતક હોસકા ઇસકો બીલકુલ સહી ગુજરાતી હરફમેં છાપાહૈ. ઇન્શાઅલ્લાહ આપભી જહાંતક દેખોગે સહી પાવગે. આઇન્દા દુસરે કોઇ બેપારીકા છપા હુવા પંજસુરા આપ ન ખરીદે વરના સવાબકે બદલે અઝાબમેં પડોગે. સહી પંજસુરા અગર આપ ચાહતે હૈં તો હમારે યહાંસે મંગવાઇએ. છપાઇ એક આબદાર મોતીકે માનીન્દ હૈ. કાગઝ બહોત ઉમદા જીલ્દ ભી ખુબસુરત મઝબુત સુનેહરી [illegible] તરકીબ કી હૈ ઇતની તમામ ખુબીયું પર હદીયા સીર્ફ એક રૂપીયા પોસ્ટેજ ચાર આને.

મુરશિદે કામિલ—મુરશિદે કામીલ કી પહેચાન અવર ખુદાકી કુદરતકે છુપે હુવે ભેદ માલુમ કરના હોં તો ઇસ કિતાબકો પઢો. કીમત બારા આને.

દવલતે બે ઝવાલ—ઇસમેં એકસો મસાવલ અયસે દરજ હય કે જીન પર અમલ કરનેસે મુફલીસી દૂર હોતી હય. કીમત આઠ આને.

સુરએ યાસીન શરીફ—અસનાદ કે સાથ ગુજરાતી હુરૂફ મેંય હિનાઇ કાગઝ પર મુમકિન સેહત કે સાથ છપવાઈ હય. કીમત દો આને.

તરીકએ ફાતેહા—ઇસ છોટીસી કિતાબમેં ફાતેહા ગુજરાતી હુરૂફ મેં છપવાયા હય. જો લોગ અરબી નહીં જાનતે વો ઇસ કિતાબ કે ઝરીએ ફાતેહા પઢના સીખ સકતે હંય. કીમત દો આને.

મજમુએ ફીકેહ વલ અકાયદ—કીમત દસ આને

તારીખ મક્કા મોઅઝ્ઝમા—કીમત બારા આને

આદમ ફિલ હદીસ—કીમત એક રૂપીયા ચાર આને

મેઅરાજ નામા—કીમત તીન આને.

ક્યામત નામા—કીમત આઠ આને

મિલનેકા પતા.

અમીર હસન નિઝામી
પાંચપટી અમદાવાદ

બદરૂદ્દીન મુઈનુદ્દીન નિઝામી
બુકસેલર તીન દરવાઝા અમદાવાદ.